

בענין גנבת דעת
אריה ליבוביץ

I. Aggadic background.

- A. אחד בפה ואחד בלב - רמב"ם דעות בגי: can't be
- B. פסחים דף קיג: - three people God hates.
- C. רש"י על התורה בראשית לז:ד' - the brothers treatment of Yosef.
- D. It is more severe than regular stealing because... ספר אמת קנה עמוד קה
 - 1. also similar to difference between מנחת חינוך רכד - גנב וגולן - השחתה במדות
 - 2. feeling בבא בתרא דף ט: like - גמרא בבא בתרא דף ט: like the kindness is more valuable than money

II. The source and reasons. חולין דף צד.

- A. רמב"ם מכירה יח:א - listed with דיני אונאה - implies a parallel that it is prohibited both בממון ובדברים
 - 1. If it is only because of אונאה, why is it אסור בגוי?
 - a. ב"ח סימן רכח ד"ה ואף אם הוא גוי - the non-Jew is unaware of the אונאה and will be מוחל when he finds out - by אסור דרבנן became גניבת דעת (this is still unclear because because גוים aren't even פרוטה משה פחות and also he usually doesn't know about the גניבת דעת either).
- B. ריטב"א חולין דף צד. - based on stealing (as indicated in Medrash).
 - 1. Ritva, unlike Rambam, holds it is אסור מדאורייתא לגוי,
- C. יראים קכד - on money it is included in תגנובו.
- D. שערי תשובה שער ג' סימן קפד - it is an איסור שקר.

III. The parameters.

- A. Without speaking. תוספות חולין צד: ד"ה אינהו - forbidden even without speaking, unlike Rashi.
 - 1. What does the Rambam hold? פ"ב ה"ו he writes "אפילו מלה אחת":
 - a. לחם משנה שם - he holds like Rashi that it is only with speaking.
 - b. Possible that the Rambam is speaking of a case where you aren't otherwise deceiving him.
- B. ש"ע רכח:ו - you can allow him to fool himself. If you visit somebody in a hospital you can let him believe that you came for him. (story with person who named his baby Mordechai around Purim time but his relative thought he named for his parent).
 - 1. Why is this different from ירושלמי שביעית פ"י הלכה ט' that if they think you know alot in learning you have to correct them? (maybe honor for learning is different).
- C. רמ"א חר"מ שמח:ב מותר טעות עכו"ם אבידתו והפקעת הלואתו whether you can do it לכתחילה (גניבת דעת סמ"ע שם says no because of שם).
- D. בבא בתרא דף יא. ורש"י שם ד"ה דלא ותוס' שם דף ח ד"ה יתיב צדקה בבא בתרא דף יא.
 - 1. If for giving to poor - you can give to non-Jews.
 - 2. If for מצוה רבה - only for שבוים.
 - 3. ש"ע יורה דעה רנד סעיפים א-ב' וט"ז שם ס"ק ב' - distinction why the גוי is giving.
- E. סמ"ע רכח:ח'ג - to give honor it is okay.
 - 1. This explains גמרא עירובין דף ק: with דרך ארץ מתרגל - how is this דרך ארץ if you can't

meet your promise? ארחות צדיקים שער החנופה - it is okay for shalom bayis (to make her feel special).

2. Similar to גמרא נדרים דף ג when ר"ע promises his wife a ירושלים דדהבא even though he will never be able to afford it.

F. We must be especially careful when there is a chance for בישה דף צד - גמרא חולין דף צד (we see in the story that even when he will soon find out it is אסור).

IV. Examples.

A. Sharing monthly train tickets (or round trips) may not be גניבה but is דעת.

1. Sharing a pass to a park etc. is actual גניבה. So is taking a children's or seniors discount.

B. Magic tricks. רמב"ם ספה"מ ל"ת לב - forbidden because of דעת. (see also הלכות עבר"ז (יא:טו-טז).

1. שו"ת אגרו"מ יר"ד ח"ד סימן יג.

a. Rama and Maharshal forbid only unnatural tricks or kishuf are prohibited - not a talented quick hand.

b. We should be machmir for ש"ך וב"ח who prohibit even regular tricks.

c. if others believe you can do כישוף it is certainly עור.

d. don't think kids are really fooled.

C. Borrowing money from somebody for a purpose and using it for something else. תוספתא (פתחי חושן דיני הלואה פ"ב סקכ"ו) (see למעשה מגילה א"ו).

D. Giving out candies to kids to come to your store - רמב"ם מכירה פי"ח הלכה ד' - it is fine.

1. What is the הו"א that this is דעת?

a. סמ"ע רכה:כד - we would think the competitors can stop him

b. it could be דעת הבעלי בתים who would assume that their children or שפחות would go to the best store - not the one that gives candies.

c. דעת הקטנים who think they are getting something for free.

E. שו"ע רכה:ט - can't color something to make it look newer than it is, but you can polish up old things because everybody understands that you do that.

1. שערי תשובה אר"ח תרמ"ה:ו' - coloring lulavim green.

2. שו"ת שואל ומשיב קמא א"ר, משנה הלכות - coloring hair for a shidduch - ספר חסידים שעט.
חלק טז סימן לו, אגרו"מ יר"ד ב' סימן סא.

F. Can't remove the bad fruits from only the top of the package - שו"ע סעיף יז.

G. Praising kids to raise self esteem - seems permissible based on ר' (מעשה בבן ר') ב"מ דף פה. (מגילת שבת לא ורש"י שם and אלעזר ב"ר שמעון) גירות about Hillel's thinking in the גירות.

H. Cheating on exams. שו"ת אגרו"מ ח"מ ח"ב סימן ל', שו"ת שבט הלוי ח"י קסג and גניבת ממון (but can't possible be true). Contemporary Halachic Problems Volume II.

I. Announcing pledges to encourage donations. שו"ת מנחת יצחק חלק ג' סימן צז, שו"ת תשובות.
והנהגות חלק ד' סימן רטז.

V. Responding to דעת שם. גמרא יומא פ' ורש"י שם - we must expose them to avoid חילול ה' and to save others from being tricked, and for people to see that he gets what he deserves.

1 - רמב"ם הלכות דעות פרק ב הלכה ו

אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי, ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כברו והענין שבלב הוא הדבר שבפה, ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי, כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה, ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה, ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל, ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח וכן כל כיוצא בו, ואפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות.

2 - תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיג עמוד ב

שלשה הקדוש ברוך הוא שונאן, המדבר אחד בפה ואחד בלב, והיודע עדות בחבירו ואינו מעיד לו, והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחידי.

3 - רש"י בראשית פרק לו פסוק ד

ולא יכלו דצרו לשלום - מחוך גנותם למדנו שצחם, שלא דצרו אחת צפה ואחת צלצ:

4 - ספר אמת קנה עמוד קה

וישמעתי מהגרי ברקוביץ שליט"א הסבר על החומר כאן, מבגניבה, שנאסר ג"כ בגוי, שיסוד
האיסור יש בו ג"כ צירוף של שקר ועול לזולתו, והוא השחתה במדות ועל דרך
המנ"ח (רכ"ד), שביאר ההבדל והחומר בגניבה מבגזילה, שכל גנב הוא גם גולן, אלא שהוא
מתגנב במסתרים (וזה ג"כ בין אדם לשמים), ואולי הוא ג"כ בגוי, וכפחות משו"פ. נאולי לפי
מה שנחבאר לעיל בריטב"א נוכל לומר הסבר זה, אבל היראים עזיין קשה].

ועוד שמעתי שגניבת דעת חמורה מגניבת ממון, שנמצא מחזיק לו טובה חנם, על דרך הגמרא
בנדרים דכ"ד ע"א דלאו כלבא אנא, ולאו מלכא אנא, שהיא הרגשה עמוקה של הכרת
הטוב, ששוה יותר מכל הון. ודוגמת מה שאחז"ל (בב"ב ד"ט ע"ב) שהנותן צדקה מתברך בה'
ברכות, אבל המוסיף לזה חסד של דברי תנחומים, נוסף לו עוד ו' ברכות. ועוד מעלות שזה

5 - מנחת חינוך מצוה רכז

אסרה ממון חמירו א"כ אפשר דשל גוי לא
אסרה כי הממון שלו הפקר לאומן שיטות, אבל
גניבה דאף שלו אסור לגנוב כדי שלא ילמוד
מדה הגרועה הזאת, א"כ אף מגוי אסור כדי
שלא ירגיל בה ועל זה הקפידה המורה. אך
לכאורה לשיטות אלו, גם כפחות משהו פרוטה
עובר על הלוא הוה, דמרגיל עמו מה ולא
מטעם חזי שיטור, ויש לדבר הכנה, ואי"ה
אשנה פרק זה, ול"ע קאמ"ל

(ב) ו' או הגונב ממון עובד עבודה
זרה. קן הוא לשון הר"מ כאן
פ"ב ה"א ועיין פ"א מגזילה ואע"פ ה"ב
ובין זה דגניבת וגזילת גוי האריכו הראשונים
והאחרונים ואין להאריך כאן. אך נראה לי
לכאורה דאף להסוברים גזילת גוי דרענ מ"מ
גניבת גוי אפשר דמן המורה אסור, להסוברים
דאף על מנת למיקטן [לעיל אות א'] ואף על
[לעיל אות ב'] אסור לגנוב מן המורה, מזה
נראה דהמורה לא אסרה זה מדין ממון לבד
רק המדה הגרועה הזאת בעצמה המורה
אסרה, א"כ בשלמא גזל דהוה רק דהמורה

6 - תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ט עמוד ב

ואמר רבי יצחק: כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, והמפייסו בדברים - מתברך בל"א ברכות

7 - תלמוד בבלי מסכת חולין דף צד עמוד א

דאמר שמואל: אסור לגנוב דעת הבריות, ואפילו דעתו של עובד כוכבים; והא דשמואל, לאו בפירוש איתמר אלא
מכללא איתמר, דשמואל הוה קא עבר במברא, א"ל לשמעיה: פייסיה למבוריה, פייסיה ואיקפד. מ"ט איקפד? אמר

אביי: תרגולת טרפה הואי, ויהבה ניהליה במר דשחוטא, רבא אמר: אנפקא אמר ליה לאשקויי, ואשקייא חמרא מזיגא. וכי מכללא מאי? למ"ד טרפה הואי, א"ל: אמאי תשהא איסורא? למ"ד אנפקא א"ל לאשקויי, אנפקא - חייא משמע. תניא, היה ר' מאיר אומר: אל יסרהב אדם לחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד, ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל, ולא יפתח לו חביות המכורות לחנוניי א"כ הודיעו, ולא יאמר לו סוך שמן מפך ריקן, ואם בשביל כבודו - מותר. איני, והא עולא איקלע לבי רב יהודה, פתח לו חביות המכורות לחנוניי אודועי אודעיה, ואיבעית אימא: שאני עולא דחביב ליה לרב יהודה, דבלאו הכי נמי פתוחי מפתח ליה. ת"ר לא ילך אדם לבית האבל ובידו לגין המתקשקש, ולא ימלאנו מים מפני שמתעהו, ואם יש שם חבר עיר - מותר. ת"ר: לא ימכור אדם לחבירו סנדל של מתה בכלל של חיה שחוטא, מפני ב' דברים: א' - מפני שמתעהו, וא' - מפני הסכנה; ולא ישגר אדם לחבירו חבית של יין ושמן צף על פיה, ומעשה באחד ששיגר לחבירו חבית של יין ושמן צף על פיה, והלך וזימן עליה אורחין ונכנסו, מצאה שהיא של יין - וחנק את עצמו

8 - רמב"ם הלכות מכירה פרק יח הלכה א

אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם, ואחד עובד כוכבים ואחד ישראל שוים בדבר זה, היה יודע שיש בממכרו מום יודיעו ללוקח, ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים אסור.

9 - ב"ח חושן משפט סימן רכח ד"ה ואף אם הוא גוי

דכשרה שחוטא עכ"ל וזהו שדקדק
רבינו וכתב לא ימכור לו גזר נבלה
וכו' כלומר שנתנבלה בשחיטה
בחוקת שהיא שחוטא כשרה דאף זה הוא גניבת דעת שמתחזק לו טובה
חנם. וכתב הרמ"ע לשם (פי' יח) והיה דשמואל דפייסיה למצוריה
לא הוא מתנה דצמחנה לא חיישין לגניבת דעת אלא כמין מכר הוא
ואסור והכי מוכח מתנה שכתבו התוספות ד"ה אמר אביי (דף 5"ד:).
ואע"ג דהגוי אין לו אונאה כדכתב צמחן רכ"ז סעיף ל"ו ומשמע
דאין איסור כלל אפילו מדרבנן התם הגוי לא ידע דמאנה אוחו ואף אם נודע לו אחר כך מחיל מדלל מצעו אצל הכה דגורס דמחו
לו טובה בחנם אסור מדרבנן:

10 - חידושי הריטב"א מסכת חולין דף צד עמוד א

כדאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של גוי. וא"ת מה הוצרך להביא שמואל בזו דהא תניא לה בהדיא במתניתא דלקמן אין מוכרין נבילות וטריפות לנכרי מפני שמטעהו, ולא סגיא דלא הוא ידעין לה לההיא מתניתא דהא סוגיא דגמרא היא דההיא דרבינא ורב אשי, וי"ל דאי מההיא הוה אמינא דוקא במכר כי התם שנכרי נותן דמים אבל בדורון אין בו משום גניבת דעת לגבי גוי, קמ"ל דשמואל דאף בזו אסור לגנוב דעת הגוי, ואיסור גניבת דעתו של נכרי כתבו קצת רבותינו בשם בעלי התוספות ז"ל שהוא איסור תורה דנפקא לן מדכתיב לא תגנובו ולא תכחשו וגו', וכי כתיב בסיפא דקרא איש בעמיתו דממעט גוי, ההיא דלא תכחשו ולא תשקרו קאי, ובמקום שאין חילול השם בדבר, ודיקא נמי דלא כתיב מעמיתו או לעמיתו, והיינו נמי דיהיבין אנותא בלא תגנובו, ואע"ג דלא אשכחן גניבה סתם על גניבת דעת אלא לשון גניבת לב, בכאן נכתב לא תגנובו סתם לכלול אף גניבת ממון, ובתוספתא דבבא קמא (פ"ז ה"ג עיי"ש) איתא שלשה גנבים הם גדול שבכולם גונב דעת הבריות.

11 - ספר יראים סימן קכד [דפוס ישן - רנה]

וגונב דעת אפ"ל של עובדי כוכבים אסור שלא מצינו שהתירה תורה בעובדי כוכבים. ואע"ג דכתיב לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו לא קאי אתגנובו, שהרי טעם ניגון מפסיקו ומצינו פסוקי טעמים מן התורה כדאמר' בנדרים פ"א אין בין המודר הנאה [ל"ז ב'] ושום שכל אלו פסוקי הטעמים

12 - ספר שערי תשובה לרבינו יונה שער ג אות קפד

החלק השביעי - מי שמתעה את חברו לאמר כי עשה עמו טובה או דיבר טוב עליו ולא עשה. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (חולין צד, א): אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת נכרי. והנה החטא הזה חמור אצל חכמי ישראל יותר מגזל הנכרי, יען וביען כי שפת שקר אשמה רבה, ונתחייבנו על גדרי האמת, כי הוא מיסודי הנפש.

13 - תוספות מסכת חולין דף צד עמוד ב

אינהו דקא מטעו אנפשייהו כי הא - פי' בקונטרס והא דקתני לעיל מפני שמטעהו במוכר לו בחזקת שחוטה וכן הפותח חביות המכורות לחנוני כשאומר לו בשבילך אני פותחן דודאי גונב דעתו ואין נראה דהא אלא אם כן הודיעו קתני דמשמע אפילו בסתם אסור ולא שרי אלא בכה"ג ועוד דמאי פריך מרב יהודה דפתח ליה לעולא דהא ודאי שלא היה מטעהו רב יהודה לומר לו בשבילך אני פותחן לכך נראה דהתם בסתם ואסור משום דאין לאורח לאסוקי אדעתיה דמכורות לחנוני אבל הכא איבעי [להר] לאסוקי אדעתיהו דטרפה היא ומר זוטרא איבעי ליה לאסוקי אדעתיה שלא לקראתו היו באים אלא לצורך עצמם.

14 - לחם משנה הלכות דעות פרק ב הלכה ו

ומ"מ קשה בדברי רבינו למה לא הזכיר בדבר דאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה שאינו בשבילו מותר כההיא דרב ספרא כדכתבו התוס' וכתבו הטור. ונראה לי שהוא מפרש כפירוש רש"י שמה שאמרו בברייתא במוכר לו בחזקת שחוטה היינו דוקא במפרש לו בחזקת שחוטה וזהו שכתב לא ימכור בשר נבילה במקום בשר שחוטה וכו' וכתב בסוף דבריו אפילו מלה אחת של פתוי ושל גניבת דעת דמשמע דוקא כשמדבר בפירוש וזה אמרו ואפילו מלה אחת וכו'. וממילא משמע דהיכא דליכא מלה דפתוי מותר דאיהו מטעי נפשיה ומכל מקום סתם הדברים יותר מדי והיה לו לבאר:

15 - שולחן ערוך חושן משפט סימן רכח סעיף ו

אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם, כגון אם יש מום במקחו צריך להודיעו ללוקח. אף אם הוא עובד כוכבים, לא ימכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטה. ואף לגנוב דעת הבריות בדברים, שמראה שעושה בשבילו, ואינו עושה, אסור. כיצד, לא יסרהב (בחבירו) שיסעוד עמו, והוא יודע שאינו סועד, ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, ולא יפתח חביות הפתוחות לחנוני, וזה סובר שפתחם בשבילו, אלא צריך להודיעו שלא פתחם בשבילו. ואם הוא דבר דאי בעי ליה לאסוקי אדעתיה שאינו עושה בשבילו, ומטעה עצמו שסובר שעושה בשבילו לכבודו, כגון שפגע בחבירו בדרך וסבור זה שיצא לקראתו לכבודו, אין צריך להודיעו.

16 - תלמוד ירושלמי מסכת שביעית פרק י דף לט טור ב/מ"א

המחזיר חוב בשביעית אומ' לו משמט אני אם אמר לו אף על פי כן יקבל הימינו שנ' וזה דבר השמיטה כיוצא בו רוצח שגלה לעיר מקלט ורצו אנשי העיר לכבדו יאמר להן רוצח אני אמרו לו אעפ"כ יקבל מהן שנ' וזה דבר הרוצח המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה הימינו הלוה מן הגר שנתגירו בניו עמו לא יחזיר לבניו ואם החזיר רוח חכמים נוחה הימינו כל המיטלטלין נקנין במשיכה וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה הימינו

17 - שולחן ערוך חושן משפט סימן שמח סעיף ב

כל הגונב אפילו שיה פרוטה עובר על לאו דלא תגנובו (ויקרא יט, יא) וחייב לשלם, אחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון של גוים, ואחד הגונב מגדול או מקטן. הגב: טעות עובד כוכבים, כגון להטעותו בחשבון או להפקיע הלואהו, מותר, ובלבד שלא יודע לו, דליכא חילול השם (טור ס"ג). ויש אומרים דאסור להטעותו, אלא אם טעה מעצמו, שרי. (מרדכי פרק הגזל בתרא).

18 - תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ח עמוד א

איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא, שדרה ארנקא דדינרי לקמיה דרב יוסף, אמרה: ליהוי למצוה רבה. יתיב רב יוסף וקא מעיין בה, מאי מצוה רבה? א"ל אביי, מדתני רב שמואל בר יהודה: אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדין שבויים, שמע מינה: פדין שבויים מצוה רבה היא

19 - תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף י עמוד ב

איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא, שדרה ארבע מאה דינרי לקמיה דרבי אמי ולא קבלניהו; שדרינהו קמיה דרבא,

קבלינהו משום שלום מלכות. שמע רבי אמי איקפד, אמר: לית ליה +ישעיהו כ"ז+ ביבש קצירה תשברנה נשים באות מאירות אותה? ורבא? משום שלום מלכות. ורבי אמי נמי משום שלום מלכות! דאיבעי ליה למפלגינהו לעניי עובדי כוכבים. ורבא נמי לעניי עובדי כוכבים יהבינהו, ור' אמי דאיקפד הוא - דלא סיימוה קמיה

20 - רש"י מסכת בבא בתרא דף יא עמוד א

דלא סיימוה קמיה - דר' אמי דלעניי עובדי כוכבים חלקן רבא והנך דאמרן לעיל (דף ח) דשדרכה נמי איפרכה כורמיו למלוכה רבה משום שלום מלכות נמי קבלוהו ולא אפשר ליה לחלקן לעניי עובדי כוכבים דאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עובד כוכבים אבל צמעות המתחלקות לעניים אין גניבת דעת דאינהו נמי ידעי שישראל רגילים לפרנס עניי עובדי כוכבים כדאמרי' צמס' גיטין (דף סא) מפרנסין עניי עובדי כוכבים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום.

21 - תוספות מסכת בבא בתרא דף ח עמוד א

ינב רב יוסף וקא מעיין בה - וא"ת וכי לית ליה ביבש קצירה תשברנה וגו' (ישעיהו כז) כדאמר' בפירקין (דף י:) ו"ל דקבל' משום שלום מלכות כדעבד רבא לקמן וכי היכי דפלגינהו רבא לעניי עובדי כוכבים ה"נ פדה בהו רב יוסף שבויי עובדי כוכבים ומיהו לא צריכי להכי אלא כדפירש הקונט' דרבא דקבלה משום שלום מלכות וכיון שאמר לו ליתן למצוה רבה לא היה אפשר לחלקם לעניי עובדי כוכבים דאסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של עובד כוכבים (חולין צד.) אבל מעות המתחלקים לעניים אין כאן גניבת דעת דאינהו נמי ידע שישראל רגילים לפרנסם כדאמר בהנזקין (גיטין דף סא.) מפרנסים עניי עכו"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום והא דקבל מההוא טייעא דנדב שרגא לבי כנישתא בפ"ק דערכין (דף ו: ושם ד"ה עד) אע"ג דהתם לא היה שלום מלכות התם טעמא משום דהו כמו קרבן ואמרינן (נזיר סב.) איש איש לרבות נכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל.

22 - שולחן ערוך יורה דעה סימן רנד סעיף א - ב

אסור לישראל ליטול צדקה מן העובדי כוכבים בפרהסיא. ואם אינו יכול לחיות בצדקה של ישראל, ואינו יכול ליטלה מעובדי כוכבים בצינעא, הרי זה מותר. שר עובד כוכבים ששלח ממנו לישראל לצדקה, אין מחזירין אותו משום שלום מלכות, אלא נוטלין ממנו וינתן לעניי נכרים בסתר, כדי שלא ישמע השר. הגה: וי"א דיעשה צדק מה שזכר לו המושל. (כך משמע מפירוש רש"י ותוספות מעובדא דאימיה דשבור מלכא). וכל זה דוקא כשנותנין מעות לצדקה, אבל אם מנדבין דבר לבית הכנסת, מקבלים מהם (בית יוסף צמס' התוספות סימן רנ"ט צמס' מ"כ והוא צדיקים והלכות מהרי"ו סי' ס"ז וכן הוא בצ"ח סי' קנ"ד סי"ח). אבל לא מן המומר (ג"ז שס). ועיין לקמן סי' רנ"ט סעיף ד'.

23 - ט"ז שם ס"ק ב'

(ב) וינתן

לעניי עובדי כוכבים. אבל לישראל לא דכתיב צדקה וצדקה פירוש כשיכלה לחלומיה זכות של עובדי כוכבים או יצברו. וקשה דברישה החירו לקבל צדינעא ולא איכפס לן במה שיהיה לעובד כוכבים זכות כזה ונדרישה הקשה זה וחירין שיחיד המקבל כיון שהוא נכסה מותר אבל גנאי שאין לו הכאה אסור לגרום זכות לעובד כוכבים בשביל הגאון האחרים והוא תמוה דהיאך נחיר לו להאריך בגלות בשביל הגאון והנאה לי שאין שייך צדקה קצירה אלא כשהעובד כוכבים מוכין דוקא לעניי ישראל וזכה מייקר שם ישראל כזה יש זכות גדול כגון הכא וכמעשה דאימיה דשבור מלכא צמס' ששלחה לחלק לישראל ואע"ג דכתיב רש"י שהיא ידעה גם כן שמפרנסין

24 - סמ"ע חו"מ סימן רכח ס"ק ח', י'

שייך גניבת דעה אלא אם הוא עושה מעשה בדרך גניבה דסיינו אם הנותן נחמין להם לישראל ולא לעובד כוכבים ומלא דקשעה נחמיה לעובד כוכבים עובר על דעתו של העובד כוכבים הנותן משא"כ כאן דיש עכ"פ היתר בנתינה לעובד כוכבים אלא במה שאין נותן לישראל כלום הוא עובר על דעתו בשב ואל העשה אין צדקה איסור גניבת דעה כ"ל כגון וע' מ"ש עוד בס' ק"ב מענין גניבת דעה עובדי כוכבים: (ג) וי"א דיעשה בהן

ג"כ עניי עובדי כוכבים עם ישראל דאם לא כן הוי ליה גניבת דעה וכמו שנעתיק בסמוך מ"מ העיקר בשביל עניי ישראל כזה הקפידו משום צדקה קצירה משא"כ ברישה שהעובד כוכבים אין כוונתו דוקא על ישראל אלא הוא מלך טבעו רחמן על כל העושה יד אין זה זכות גדול וליה ביה משום צדקה קצירה כן ל"ל עיקר. ונותנין לעניי עובדי כוכבים בסתר, אל מזה על מה שכתבתי דעיקר כוונת העובד כוכבים היה על ישראל דכאן נותן הכל לעניי עובדי כוכבים וה"ל גניבת דעה י"ל דלא

קונה יין אח"כ טועמו חמלה: י והוא ריקן פירושו והוא יודע בו שלא יסוך ומ"ה דוקא אסור מפני גניבת דעה דחבירו יחזיק לו טובה חס' אבל אם ה' בו שנתן חף שידוע בו שלא יסוך מותר לו לדבר בא וסוך ממנו מפני הכבוד ובמ"ש לפני זה: יא שהוא מלא יש גורסו' כאן שהוא מלא יין פ"ד שנאמר

בו חסרון מעט: ח לא יסרכב. פי' לא יפניר בו ומדכתב לשון זה וגם אמר זה כת' ולא ירבה לו כמתקדמת דקדקתי כפריש' דדוקא ככס"ג לספניר בו ולהרבות שלא ככסוג סוף דאטור אבל לדבר לו פסס חמת וסמיס כח אכול פמי מותר כי אדרב' חס לא ידבר פמו כן יחבוס סכירו דכרואיס שוכנס ויואל וחץ מכבדו לומר לו כח ואכול פמי יאמרו סכוא פמי שפלומו כי חין סכל יודעין שנתנס לומר ק פמי שיודס שאינו סופר וק"ל: פ ולא יפחט

25 - תלמוד בבלי מסכת עירובין דף ק עמוד ב

אמר רבי יוחנן: אילמלא לא ניתנה תורה היינו למידין צניעות מחתול, וגזל מנמלה, ועריות מיונה. דרך ארץ מתרנגול - שמפייס ואחר כך בועל. ומאי מפייס לה? אמר רב יהודה אמר רב, הכי קאמר לה: זביננא לך זיגא דמטו לך עד כרעיק. לבתר הכי אמר לה: לישמטתיה לכרבלתיה דהווא תרנגולא, אי אית ליה ולא זביננא לך.

26 - אורחות צדיקים שער החניפות

ויחניף אדם לאשתו, משום שלום בית; לבצעל חובו, שלא ילחצנו; לרבו, שילמדנו תורה (ילקוט שמעוני, קונטרס אחרון, מאמר "למדנו" פסקה כח). ומצוה גדולה להחניף לתלמידיו ולחבריו פדי שילמדו, וישמעו לדבריו לקבל תוכחתו לקיים המצוות. וכן לכל אדם שהוא סבור שימשכנו אליו, שישמע לו לקיים המצוות, ואם יבוא עליו בכעס לא ישמע לו, אלא בחניפות יקבל תוכחתו - מצוה גדולה להחניף לו, פדי להוציא יקר מזולל.

27 - תלמוד בבלי מסכת נדרים דף נ עמוד א

ר' עקיבא איתקדשת ליה ברתייה (דבר) דכלבא שבוע, שמע (בר) כלבא שבוע אדרה הנאה מכל נכסיה, אזלא ואיתנסיבה ליה. בסיתוא הוה גנו בי תיבנא, הוה קא מנקיט ליה תיבנא מן מויה, אמר לה: אי הואי לי, רמינא לך ירושלים דדהבא. אתא אליהו אידמי להון כאנשא וקא קרי אבבא, אמר להו: הבו לי פורתא דתיבנא, דילדת אתתי ולית לי מידעם לאגונה. אמר לה ר' עקיבא לאנתתיה: חזי גברא דאפילו תיבנא לא אית ליה. אמרה ליה: זיל הוי בי רב, אזל תרתי סרי שנין קמי דר' אליעזר ור' יהושע. למישלם תרתי סרי שנין קא אתא לביתיה, שמע מן אחורי ביתיה דקאמר לה חד רשע לדביתהו: שפיר עביד לך אבוך, חדא, דלא דמי לך! ועוד, [שבקך] ארמלות חיות כולהון שנין; אמרה ליה: אי צאית לדילי, ליהוי תרתי סרי שנין אחרנייתא. אמר: הואיל ויהבת לי רשותא איהדר לאחורי. הדר אזל הוה תרתי סרי שני אחרנייתא. אתא בעשרין וארבעה אלפין זוגי תלמידי, נפיק כולי עלמא לאפיה. ואף היא קמת למיפק לאפיה, אמר לה ההוא רשיעא: ואת להיכא? אמרה ליה: +משלי יב+ יודע צדיק נפש בהמתו. אתת לאיתחזווי ליה, קא מדחן לה רבנן, אמר להון: הניחו לה, שלי ושלכם שלה הוא

28 - ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה לב

ולשון חכמים (סנה' סה: ספרי) מעונן זה האוחז את העינים. והוא מין גדול מן התחבולה מחובר אליו קלות התנועה ביד עד שיתדמה לאנשים שיעשה עינים אין אמיתות להם. כמו שנראה אותם יעשו תמיד שיקח חבל וישים אותו בכנף בגדו לפני העם ויוציאהו נחש. וישליך טבעת לאויר ואחר כך יוציאהו מפי אדם אחד מן העומדים לפניו. ומה שדומה להם מפעולות החרטומים המפורסמים אצל ההמון. כל פועל מהם אסור. ומי שעושה זה יקרא אוחז את העינים. והוא מין מן הכשוף. ומפני זה לוקה. והוא עם זה גונב דעת הבריות. וההפסד המגיע מזה גדול מאד. כי ציור העינים הנמנעים תכלית המניעה אפשריים אצל הסכלים והנשים והקטנים רע מאד ויפסיד שכלם וישיבם להאמין הנמנע והיותו איפשר שיהיה. והבין זה:

29 - רמב"ם הלכות עבודת כוכבים פרק יא הלכה טו - טז

המכשף חייב סקילה והוא שעשה מעשה כשפים, אבל האוחז את העינים והוא שיראה שעשה והוא לא עשה לוקה מכת מרדות, מפני שלא זו שנאמר במכשף בכלל לא ימצא בך הוא ולא שניתן לאזהרת מיתת בית דין הוא ואין

כי יש אדם שאינו מקבל תוכחה בגערה, אלא בנחת, שנאמר: "דברי חכמים בנחת נשמעים" (קהלת ט, יז); ויש שצריך גערה, שנאמר: "תחת גערה במבין" (משלי יז, י); ויש במלקות, שנאמר: "ומהלמות לגו פסילים" (שם יט, כט); ויש אפלו בהפאות לא יועיל, שנאמר: "מהפאות פסיל מאה" (שם יז, י) - אם פן, מה נעשה לו? אין לו תקנה, אלא תגרשהו.

לוקין עליו שנאמר מכשפה לא תחיה. ודברים האלו כולן דברי שקר וכזב הן והם שהטעו בהן עובדי כוכבים הקדמונים לגויי הארצות כדי שינהגו אחריהן, ואין ראוי לישראל שהם חכמים מחוכמים להמשך בהבלים אלו ולא להעלות על לב שיש תועלת בהן, שנאמר כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל, ונאמר כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן וגו', כל המאמין בדברים האלו וכיוצא בהן ומחשב בלבו שהן אמת ודבר חכמה אבל התורה אסרתן אינן אלא מן הסכלים ומחסרי הדעת ובכלל הנשים והקטנים שאין דעתן שלימה, אבל בעלי החכמה ותמימי הדעת ידעו בראיות ברורות שכל אלו הדברים שאסרה תורה אינם דברי חכמה אלא תהו והבל שנמשכו בהן חסרי הדעת ונטשו כל דרכי האמת בגללן, ומפני זה אמרה תורה כשהזירה על כל אלו ההבלים תמים תהיה עם ה' אלהיך.

30 - שו"ת אגרות משה חלק יו"ד סימן יג

א. אם יש איסור במעשי אחיזת עיניים דכישוף שנעשים רק על ידי זריזות הידים

הנה האיסור דאיכא בכישוף - גם באחיזת עיניים - הוא מדאורייתא, רק שהמאחז עיניים שפטור ממיתה, ופטור גם ממולקות מטעם שאותו הלאו עצמו ניתן לאזהרת מיתת ב"ד, כמפורש ברמב"ם פ"א מע"ז הט"ו. ולא זו ודאי לא שייך אלא על העושה אף האחיזת עיניים - שיהיה רק נראה לעיניים שעשה - במעשה הכישוף, היינו באיזה לחשים ושמות הטומאה, אלא שבזה גופא הוא רק מאחז עיניים. וגם כדי לעבור בלאו צריך שיעשה במעשה ממש. דהא בלא מעשה ליכא מלקות גם בלא זה דהוא לאו שניתן גם לאזהרת מיתת ב"ד, ומפורש כן בכ"מ. וכן מפורש ברש"י סנהדרין דף ס"ז ע"א, שכתב בפ"י המשנה שנים מלקטין קישואין - במכשפות לפנינו, אחד מהן לוקט וחיב, וחברו לוקט ופטור. ומפרש אופן הפטור שאיתא במשנה העושה מעשה חיב, האוחז את העינים פטור, שע"י כשפיו רק נדמה לנו כאילו התקבצו כולן במקום אחד, והקישואין לא זזין ממקומן, הרי שהאוחז עיניים עשה מעשה גם הוא, אלא שהתוצאה היא אחיזת עיניים...

עכ"פ זהו כוונת מהרש"ל והרמ"א בתשובה, שאחיזת עינים הוא מעשה בלתי מובן לאינשי, שרק זה אסור, ויש שנעשה על ידי כישוף ויש שנעשה שלא על ידי כישוף.

ורק הב"ח חידש בתירוץ - שג"כ תירץ שאיכא ב' עיניי אחיזת עינים - שאחד מהם הוא בדרך טבעי ממש שאיש הזה הוא קל התנועה מאד, ומ"מ אסרה תורה בלאו וחיב עליו גם מלקות ככל לאו, ואחיזת עינים השני נעשה ע"י כישוף שהוא מלאו דמכשפות שניתן לאזהרת מיתת ב"ד, ולכן פטור. ולענין התירוץ בדברי הרמב"ם הא ודאי עדיף לומר כהב"ח, דהרי לא שייך להקשות עליו קושית מהרש"ל הרי לא נביא הוא שגילה לו סוד הפעולות האלה, כיוון שאחיזת עיניים הראשונה היא מעשה טבעי ממש, וא"צ לדחוק כתירוץ הרמ"א. וא"כ מוכרחין לומר דמהרש"ל ורמ"א לא סברי ששייך כלל לתרץ כהב"ח לאיסור דבר טבעי, אף שניתן מן השמים כוח זה רק ליחיד. שלכן תירצו מטעם אחר, שגם בלחשים יש שהם מועילין שלא בכישוף, וזה שייך שאיסורו כשאיכא קרא למילף זה. שא"כ הרי פליגי מהרש"ל ורמ"א על הב"ח. ולא דק הש"ך במש"כ דכן כתב בתשובת הרב, דאדרבה הם פליגי עליו.

זהו מה שאמרתי בזה דרך הלימוד. אבל לא היה הדבר יצא ממני בהוראת שאלה למעשה, שאין איסור באחיזת עינים על ידי קלות התנועה וכדומה, כי בכל אופן אם משקר העושה זה ואומר שעושה דברים שלא כדרך הטבע הרי יש לאיסור, דהא יכול להטעות האינשי אחריו להחזיקו לאיש בעל מופת, ואינש כזה הוא ודאי איש שאינו ראוי ללמוד ממעשיו אף כשלא היה משקר, וכ"ש כשמשקר. ואף בלא משקר ואומר שהוא עניין טבעי, שנתן לו השי"ת קלות התנועה יותר מאחרים, הרי אין להתראות בזה לפני אינשי רק באופן שיראו ויכירו דהיא מתנועה מהירות ביותר, ולא בעושה באופן שלא יראו ולא יכירו אלא אדרבה יאמרו מזה שאינו ענין טבעי אלא ענין כשפים, שבזה הוא מסית לכשפים, וממילא שאסור אף שלא ישמעו לו האינשי. ואף שליכא איסור מיתה משום שאינו מסית לאיסור ע"ז, אבל איסור מסית איכא לכל איסור, כהא דנחש הקדמוני שלא היה על איסור ע"ז אלא על איסור לאו ומיתה בידי שמים.

אבל שייך רק לדון להתיר לבדחנים שעושין עיניי אחיזת עינים על חתונות באופן שיהיה ידוע ומפורסם שהוא מצד קלות התנועה וכדומה, שהוא מעשה טבעי ולא שייך לכשפים. והחכ"א (כלל פ"ט סימן ר') משמע שאסור גם באופן זה משום סברת הב"ח, שקצת משמע שהסכים לו גם הש"ך, אף שהוא נסתר ממילא ממש"כ שכן הוא בתשובת הרב כדלעיל. וזה היה שייך לאיסור להבדחנים רק אם יאמרו שעושין זה באיזה לחשים, אף שהם לחשים שאינם ע"י כישוף, דהוא אחיזת עינים כתשובת הרמ"א. אבל אם אומרים שעושים בדרך טבעי, וכן הוא ידוע ומפורסם, איני רואה בזה שום איסור. אבל עכ"פ להוראה למעשה לא בא לידי עניין זה ולא שמעתי שבכאן עושין בדחנות בכלל. ובמקצת מקומות שנזדמן שהייתי על חתונות שהיה שם בדחן, לא נתעסקו בדברים כאלו. ולכן לא נשמע ממני זה אלא בלימוד ולא למעשה, אף שלא מסתפקנא בהלכה. ואם היה בא למעשה הייתי משתמטנא מפני

כבוד רבותינו האוסרין. ואם לא היה אפשר להשתמט הייתי מורה דבדרך טבעי, וידוע ומפורסם שהוא דרך טבעי, שמותר.

ומה שהוסיף כתר"ה דידוע שהרבה ילדים מתפעלים מזה, עד שחושבים שודאי יש לאדם זה כחות בלתי טבעיים, הפריז על המידה. אלא שילדים חושבים שאדם גדול הוא, ויש ודאי ילדים שחושבים שהרבה איכא כמוהו, ולא שיך שום חשש בזה.

31 - רמב"ם הלכות מכירה פרק יח הלכה ד

מותר לבור את הגריסין אבל לא על פי המגורה, שאינו אלא כגונב את העין וידמה שהוא הכל ברור, ומותר לחנוני לחלק קליות ואגוזים לתינוקות ולשפחות כדי להרגילן לבא אצלו, ופוחת משער שבשוק כדי להרבות במקיפין ממנו, ואין בני השוק יכולין לעכב עליו ואין בזה גניבת הדעת.

32 - סמ"ע רכח:כד

כד מותר לחנוני לחלק כו' קמיל שאין שאר
החנונים יכולין למחות בידו וכן במכירה
כזול קמיל דאין בני העיר יכולין למחות
בידו לאמר שמקלקל ומזיל השער: כה חסור

33 - שולחן ערוך חושן משפט סימן רכח סעיף ט

אין מפרכסין לא אדם ולא בהמה ולא כלים, כגון לצבוע זקן עבד העומד למכור כדי שיראה כבחור, ולהשקות הבהמה מי סובין שמנפחין וזוקפין שערותיה כדי שתראה שמינה. וכן אין מקרדין (פירוש קרוז נמגרת או מסרקה ששניו דקים) ולא מקרצפין (פי' קרלוף מגרת או מסרק ששניו עבים) אותה כדי לזקוף שערותיה, ולצבוע כלים ישנים כדי שיראו כחדשים. ואין נופחין בקרבים כדי שיראו שמנים ורחבים, ואין שורין הבשר במים כדי שיראה לבן ושמן.

34 - שערי תשובה סימן תרמה

בצפורן - ... וע' בשב"ע ח"ב סימן כ"ח שהיתר גמור אותם שצובעים הלולבים שיש להם על ידי עלה ירוק שיהא נראה כחדש שהיא הידור מצוה ואין בו משום בל תוסיף בצביעה זו ע"ש והביאו בה"ט לקמן סימן תרנ"א וע' בא"ר סימן תרנ"א ס"ק ג' שכ' שלדעת אגודה שלא יכרוך גמי סביב ההדס משום ב"ת נ"ל למחות למה שיש נוהגים לצבוע לובן הלולב במין שקורין פייטר זייל ואפשר דס"ל דאין בו ממשות לחול עליו ב"ת ודוחק וגם בסימן תקל"ב אמרי' דעביד לחזותא לא בטל וע' בתוספת דסוכה דף ל"א ד"ה הואיל עכ"ל: ואמנם השבוי דעתו כמ"ש המנ"י כלל ע"ד דחזותא לאו מלתא ואפילו את"ל מלתא כיון שלא נקרא ע"ש הצבע כ"א לולב ירוק כדרך חדשים ואין חשש ב"ת דכל לנאותו כו' וע' סימן ל"ג לענין רצועות תפילין מבפנים וציצית שמותר מאיזה צבע שיהיה ע"ש וכן נלענ"ד דאין ראייה כלל מסי' תקי"ג לכאן רק שנלענ"ד שהמוכר לולבים אין רשאי לעשות כן כדאיתא בח"מ סימן רכ"ח ומכ"ש במקום שיש בנמצא לקנות ירוקים ממש דאתי לאמנועי עי"ז מלהדר בתר חדש ממש עי"ז שהוא קונה יטעה את הקונה בזה ויש לקנסו שלא לקנות ממנו רק שכל מי שיש לו לולב לבן מותר לצבעו לעצמו או ליתנו לצבע ואם ידוע שזה המוכר יש לו לולבים לבנים וצבען מותר וע"ש בסמ"ע ס"ק ט"ז לענין לשרות בשר במים ע"ש:

35 - ספר חסידים (מרגליות) סימן שעט

אל תשדך להשיא נערה לזקן או למי שאינו חפץ בה או היא אינה חפצה בו או בת צדיק לרשע או בת רשע לצדיק. ואפ"ל בחור ובתולה רגזן, או אשה בחורגה, אחד זקן אמר לאחד עסוק לי שיתנו לי פלונית הבחורה ואמר לו לא אעסוק שלא יהא על ידי מלאה הארץ זמה להשיא בתולה לזקן, אמר לו החכם לא כוונת ביושר בזה המעשה כי זאת הבחורה כמה בחורים בקשו אותה ולא רצתה בהם אלא שזה הזקן היא חפצה בו מפני שהוא יהודי טוב, ומה שאמרו ומלאה הארץ זמה (ויקרא י"ט כ"ט) זה המשאית בתו לזקן הוא דוקא שהיא אינה חפצה בזקן אבל כשהיא חפצה בזקן מפני שהוא יהודי טוב או יודעת שיותר תקנתה בזקן אז מצוה לעסוק לה בזקן. כתיב (שם שם) אל

39 - שו"ת משנה הלכות חלק טז סימן לו

אחדשה"ט. בדבר שאלתו בבע"ת בן חמשים שנה ובדעתו לישא אשה והיות כי ראשו לבן ורוצה באשה בת בניס אי מותר לו לצבוע שערות ראשו שלא יהא נראה כ"כ זקן ויהא לו יותר קל למצא זוג כי רוצה בת בניס כמובן. ומקום השאלה אם יש כה"ג משום לא ילבש וציין לאג"מ יו"ד ח"ב סי' ס"א דכה"ג ליכא משום לא ילבש גבר שמלת אשה והשאלה היתה שם כדי לקבל משרה וא"כ אפשר הכ"נ יש להתיר. ומצד גניבת דעת אכתי לא תי' כלום. ואין לומר דאיהי דאטעה אנפשה שהרי עשה מעשה לצבוע השערות.

וראשונה אפלפל קצת בדברי בעל אג"מ שציין עליו מע"כ, שיצא שם לחדש דאיסור הסתכלות במראה שהוא משום לא ילבש גבר כמבואר יו"ד סי' קנ"ו ס"ב אינו איסור בפני עצמו ואפילו אינו יוצא מזה שום תקון של קשוט, אלא האיסור משום שהסתכלות במראה הוא משום חפוש בהגוף ובבגדים אם הם באופן היפה והאריך שם הרבה בדבר...

ומעתה לעצם השאלה אי מותר לצבוע שערות ראשו בשביל שימצא זוג בת בניס, דבר זה מבואר בס' חסידים סי' שע"ט וז"ל אמרו לאחד אשה פלונית יפה במקום פלוני היא חפצה בך שמע לעצתנו ולך שמה ותצבע שעריך בשחור ותהי' סבורה שאינך זקן והיא תאמר מה שבלבה. אמר להם חלילה לי להטעות אותה אלא תראה שאני זקן, אל תחלל את בתך להזנותה זה המשיא בתו לזקן וכו' ע"ש. והנה כתב מפורש דדבר זה הוה בכלל להטעותה שאסור, וגדולה מזו שהם הדגישו לך שמה ותצבע וכו' ותהי' סבורה שאינך זקן והיא תאמר מה שבלבה, כלומר שהם רצו לצאת מאונאה ורמאות ולכן אמרו והיא תאמר מה שבלבה, נמצא איהי דאטעה אנפשה ואמר הוא שאינו כן אלא שגם זה מקרי מטעה, אלא שהוסיף שיש בו גם משום אל תחלל את בתך להזנותה זה המשיא בתו לזקן, ואם הוא מטעה אותה הרי עובר גם אל תחלל שהרי עכשיו ע"י נשאה לזקן, וכל זה דוקא כשמטעה אותה אבל אם בעצמה ברצונה רוצה לישא לזקן מותר ע"ש. ועיין מקור חסד שם אות ז' שתמה דבלאו אונאה הרי אסור משום לא ילבש אמנם לפמ"ש תוס' נזיר נ"ט ע"א ד"ה גבול והרשב"א בתש" מובא בב"י יו"ד סי' קפ"ב דכל שאינו עושה משום נזיר שרי א"כ ה"ה הכא אי לאו משום אונאה ורמאות אפשר ה"ל מותר ואין בו משום לא ילבש, והארכתי בזה בשיעור לפני חכמי הכולל ואין הז"ג כעת להאריך יותר.

איברא דכרגע חשבתי לפ"מ שנחלקו הפוסקים אי צביעת שערות איסור דאורייתא או רק איסור דרבנן
ובשו"ת שו"מ ח"א סי' ר"י כתב דלרוב פוסקים לא הוי אלא איסור דרבנן ולפ"ז ה"ל מקום קצת לפלפל בדבר במקום
מ"ע של פ"ו ואף דלא הוי בעידנא ומיהו מרן כק"ו בב"ש יו"ד סי' י"ט הביא כן דברי השואל ומשיב דצביעות שערות
לרוב הפוסקים אינו רק איסור דרבנן וחלק עליו וכדעת מרן כתב ג"כ המהר"ם שיק"י יו"ד סי' קע"ג ובתשובות
מוהר"י אשכנזי יו"ד סי' י"ט תמה ג"כ אשו"מ ודחה דבריו ועיין עוד בשו"ת מרן בעל דברי חיים יו"ד ח"ב סי' ס"ב דגם
כן פשיטא ליה לאיסור. וא"כ אין לן סמך זה.

עוד חשבתי לפ"מ שנפל בלבי הרהורי דברים בעת למדי מס' נזיר דאולי הצובע שערות זקנו אינו חייב
והטעם כיון דכל עיקר איסור לצבוע שערות הוא משום לא ילבש גבר שמלת אשה א"כ כל הני בדבר דשייך שאשה
עושה אסור לאיש לעשות כן אבל שער זקן דאשה לאו בת זקן היא ואינם צובעות זקנם הכא נמי דלא ליעבר הצובע
זקנו משום לא ילבש גבר, וקצת ראייה מהא דאמרו בגמ' נזיר ל"ט ע"א ותניא ותו כדצבעי סביא דיקניהון חוורן
עיקבי נימיהון ופי' הרא"ש יש זקנים צובעים זקניהם שחורים כדי שיהא נראים בחורים ע"כ ולפום ריהטא נראה
דהני זקנים משלטו הם ולא מכושיים ומותרים לצבוע זקניהם.

ובזה היה אפשר לפרש קצת מה שהביא בס"ח סי' שע"ט אמרו לאחד אשה פלונית יפה במקום פלוני היא חפצה בך שמע לעצתנו ולך שמה וצבע שעריך כשחור ותהיה סבורה שאינך זקן והיא תאמר מה שבלבה אמר להם חלילה לי לטעות אותה אלא תראה שאני זקן וכו', ומפשטות הדברים בלתי מובנים דהאיך אמרו ליה לעבור על לאו דאורייתא לצבוע שערותיו גם הוא שהשיב רק שחלילה לטעות ולא השיב חלילה לי לעבור אדברי תורה בלא תלבש וכו' אבל אי נימא דבזקן ליכא איסורא יש לומר דהם אמרו ליה לצבוע שער זקנו וביזה ליכא איסורא ולא אמר רק משום דלא רצה להטעותה ושער הראש מכוסים ולא נראים וכמ"ש לעיל מיניה שם בסמוך שהלך הזקן והסיר כובעו לפני הבתולה והראה לה שהוא זקן ע"ש.

אמנם לדינא שיבוש הוא דמפורש כתב הרמב"ם פי"ב מע"ז ה"י המלקט שערות לבנות מתוך השחורות
מראשו או מזקנו משלקט שיערה אחת לוקה וכו' וכן אם צבע שער שחורות ומפורש דגם צביעת שער הזקן בכלל
ועיין ב"י וש"ע ואחרונים וחו"ו להקל בזה ועיין מש"כ בספר משנה הלכות לנזיר סי' י"ח בדינים אלו.

שוב העיר לי ש"ב הרה"ח ת"ח מצוין ר' חיים בלום ה"יו נכד רבינו המתבר ז"ל דכבר נסתפק בערוך לנר

מכות דף כ' ע"ב ועיינתי שם וראיתי שנסתפק בזה ולא הביא מקור לספקו ושוב הביא דברי הרמב"ם דזקן בכלל ותמה על הטור וש"ע שלא הביאו דברי הרמב"ם ז"ל ע"כ אבל המעיין בב"י יראה שהביא שם דברי הרמב"ם ז"ל והא דלא כתבוהו בש"ע מפני פשטותיה דהוי נוי לאשה כה"ג כמ"ש הבי"ש שם ע"ש וכיון שכתבו דאפילו שעה אחת אסור משמע מכל מקום ופשוט. ועיין מש"כ במשנת העמרמי על הבי"ש יו"ד סי' י"ט הנ"ל.
דושה"ט בלו"ג,
מנשה הקטן

40 - שו"ת מנחת יצחק חלק ג סימן צו

האם מותר לומר במגביות שמכריזין, שנותן סכום גדול, מכפי שבדעתו ליתן, בכדי שחבירו יתן יותר, ... ב"ה יום ה' נשא י"ב סיון תש"ט לפ"ק שוכט"ס להרבנים הגדולים חברים בסגל חבורה העוסקים בבירור הלכות שיחיל. אחדשת"ה כמשפט, הנה מחמת כמה טרדות אשר עלו עלי, לא היל' עתותי עמי לעיין בבירור הלכות אשר שלחתם לידי זה איזה זמן, וגם כעת אפשר לי לבוא רק בקצירת האומר, ואתכם הסליחה.

ע"ד השאלה בהמגביות שמכריזין כמה נותן כל אחד, האם מותר לומר שנותן סכום גדול מכפי שבדעתו ליתן, בכדי שחבירו יתן יותר, וכד"ג האריך לבאר שיש בזה כמה חששות. (א) הנה אף דבזמנינו נתחדשו כמה מיני מגביות, אבל אם הענין שייך לצדקה, אין בזה חדש, דכבר איתמר הדבר בפירוש לאיסורא, בדברי המהרש"א ז"ל, אשר העמיס כן הכוונה בדברי חז"ל במס' סוכה (כ"ט ע"א ע"ב), דאיתא שם, בשביל ארבעה דברים נכסי בעלי בתים נמסרין למלכות, על משהי שטרות פרועים, ועל מלוי בריבית, ועל שהי' סיפק בידם למחות ולא מיחו, ועל שפוסקים צדקה ברבים ואינם נותנים, וכתב ע"ז המהרש"א בזה"ל היינו שבעלי בתים מנהיגי הקהילה פוסקים צדקה מרובה ואינן נותנים כולה שאומרים שלא היל' דעתן לכך אלא בשביל אחרים שיתנו נדבות כראוי ודו"ק עכ"ל, הרי שכבר היל' המנהג הזה לעולמים, ובא וראה עד כמה שהיל' קשה המנהג הזה בעיני חז"ל עד שכללו אותם בין ארבעה דברים החמורים ביותר ועונשן גדול מאד, ואנן מה נענה אבתרי'.

(ב) ויש להביא עוד לזה, מדברי הירושלמי (ברכות פ"ז ה"ב ונ"ר פ"ה ה"ג) ומדרש רבה (מקץ פרשה צ"א), תני שלש מאות נאירין עלו בימי ר"ש בן שטח, מאה וחמישים מצא להם פתח, ומאה וחמישים לא מצא להם פתח, אתא גבי ינאי מלכא, א"ל אית הכא תלת מאה נאירין, בעיין תשע מאות קרבנין, אלא יהב את פלגא מן דיךך ואנא פלגא מן דיך, שלח לי ארבעא מאה וחמשין, אזל לישנא בישא ומר לי לא יהב מן דידי כלום, שמע ינאי מלכא וכעס, דחל ר' שמעון בן שטח וערק וכו', א"ל למה אפליית (מהתל) בי, א"ל לא אפליית בך, את מממוך, ואנא מן אורייתא דכתיב כי בצל החכמה בצל הכסף, א"ל ולמה ערקת, א"ל שמעית דמרי כעס עלי, ובעי ת מקיימא הדין קריא חבי כמעט רגע עד יעבור זעם, קרא עלוי ויתרון דעת החכמה תחיל' בעלי' עכ"ל, הרי ש"מ מזה, דאלמלא דהיל' לו אמתלא כזה, לומר דהיל' לו הכוונה, על אנא מן אורייתא, וכאשר באמת כן היל', דמצא להם פתח, לא היל' רשאי לומר כן, בשביל שיתנו אחרים, ואפשר לומר שהצדיק עצמו כן רק כדי להפיס דעתו של ינאי. והנני בזה דושה"ט כה"י וחותרם בכל חותמי ברכות, יצחק יעקב ווייס.

41 - שו"ת תשובות והנהגות חלק ד' סימן רטו

לרמות שנותן צדקה כדי שאחרים יתנו

נדרשתי לאשר שאלוני אם מותר לרמות את הציבור לצורך צדקה, והיינו שבמגבית

מסדרים עם איזה גביר להכריז בשמו שתורם עשרת אלפים דולר, רק כדי לעודד את הציבור לתת נתינות גדולות, והוא לא מתכוון מעיקרא לתת, רק מסדרים אתו להסכים כן בשמו. והשואל חושש לעשות כן, שמא כשמתחייב, או עכ"פ שמתחייבים ומכריזים בשמו, נקרא נדר ועובר בכל יחל, ואף שלדברי הגבאים ירוויחו בזה הרבה, והם דוחקים אותו להסכים וטוענים לו שלא יפסיד בזה מאומה, ובא לשאול אם מותר לו להסכים לערמה כזאת.

ולעני"ד מדין נדר אין לחשוש כלל, שמדין נדר, כיון שהודיע מעיקרא שאינו מתכוון לנדר, מועיל וכמבואר בנדרים כג. ואף אי נימא כיון שרבים שומעים וסומכין על זה שאני ע"ש בר"ן, מ"מ כשנודר

לצדקה והודיע לגבאים קודם שלא נתכוון להתחייב, נראה שלא נתחייב מדינא, וכ"ש כשרק נותן את הסכמתו להכריז בשמו אבל אינו אומר בעצמו לשון נדר. ובלאו הכי, אפילו אם נחשוש שיש כאן מצידו חשש נדר לתת סכום, מ"מ הגבאים כחם לוותר שיתן פחות או אפילו שלא יתן כלל אם זהו לטובת המוסד, ומחילה נחשב כקבלה, דהפוכי מטרחת למה לי, דהיינו לקחת ממנו ושוב להחזיר לו, (כר"ן נדרים כד.), ומסכימים שייחשב כאלו נתן והחזירו לו, והוא הלוא מעיקרא נתכוון לכה"ג, או שלא יתן, או שיתן ואח"כ יחזירו לו.

אמנם יש לחשוש כאן לאיסור גניבת דעת, שמי

את התורמים שגורמים להם לחשוש

נותן סכום גבוה בזמן שהוא לא נותן, וזהו

אפילו לגנוב דעתו של עכו"ם וכמבי

ולא נתבאר שורש האיסור, שבי

שאסור כדאיתא בכ"ב כד: פירש הו,

שם, שהוא מדין ואהבת לרעך כמוך או

לא תתן מכשול, ולא שמענו איסור זה לעכ"פ. (עיי' טור ד"מ ס"י שע"ז כשם שאסור לגנוב אסור לחזק, ולפי"ז גם לעכ"פ אסור להזיק כגניבה, ולהטעמים הנ"ל ל"י אין סיבה לאסור וצ"ב.)
וכנ"ד דידן זהו כעין אונאה ממש, שמרמה אנשים לחת על סמך נתינת אחרת שלא היתה ולא

נבראה וכה"ג הוי כגול, ובפרט אם התורם מתחרט כשנודע לו על הרמאות שנעשתה. ומיהו אם התורם האמיתי הוא עשיר מופלג שהדין שכופין אותו לצדקה, בזה אולי יש לומר שכה"ג הוה ככפייה, אלא שבמקום לכפותו ממש מסככים שיתן מרצונו ומקבל שכרו. ואף דצריך דיינים לכפיה, אפשר דאנן סהדי שהוא כ"כ עשיר וא"צ לב"ד כדי לכפותו. ואף שאם היינו כופין יתכן שהיינו מקדימים לצדקה אחרת, אבל כאן א"א לכפותו אלא לצדקה זו ובאופן זה. אמנם מאן יימר לן שחייב עד כדי לכופו, ולכן על הגביר הנ"ל להימנע ולא להסכים לזאת, והרבה שלוחים

למקום ית"ש לעזור להמוסד ואין הכרח ח"ו הגבאים), ועונשו ח"ו שנמסרים הנכסים למלכו: להשתמש ברמאות וגזל. וכן חמי הרה"ח רבי יעקב שכטר זצ"ל סיפר לי שהציעו לו כזאת כמה פעמים וסירב מהטעם שזהו גניבת דעת.

ודע דהוא הדין מה שמצוי שהמוכר אוט שבעד מחיר זה יש לו כבר קונה, וא לו, והקונה מאמין לו ולכן משלם מחיר זה א אפילו יותר, זהו גניבת דעת שאסור אפינ לעכור, ושאלה ראשונה ששואלים אדם בדין הי "נשאת ונתת באמונה".

שוב מצאתי במהרש"א בסוכה כט. בהא דאיתא שם שנכסי בעלי בתים נמסרין למלכות מפני שפוסקים צדקה ברבים ואין נותנים, ופירש המהרש"א דהיינו מנהיגי קהילה שפוסקים ברבים צדקה מרובה ולא נותנים את כולה שאומרים שלא היה דעתם לכך, אלא בשביל אחרים שיתנו נדבות כראוי. הרי לפנינו נידון דידן ממש, (רק דשם אולי לא סיכמו זאת עם

42 - שו"ע חו"מ סימן רכח סעיף יז

מותר לברור הפסולת מתוך הגריסים ומן הקטניות כדי שיראו יפים שזהו דבר הנראה לעין ויכול הלוקח לראות ולהבין כה שוים יותר בשביל שהוציא מהם הפסולת ובלבד שלא יברור העליונים ויניח הפסולת בתחתונים.

43 - שבת דף לא.

ת"ר מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי אמר לו כמה תורות יש לכם אמר לו שתים תורה שבכתב ותורה שבעל פה א"ל שבכתב אני מאמינך ושבועל פה איני מאמינך גיירי ע"מ שתלמדני תורה שבכתב גער בו והוציאו בנזיפה בא לפני הלל גייריה יומא קמא אמר ליה א"ב ג"ד למחר אפיך ליה א"ל והא אתמול לא אמרת לי הכי א"ל או עלי דידי קא סמכת דעל פה נמי סמוך עלי.

44 - רש"י שם

גייריה. וסמך על חכמתו שסופו שירגילנו לקבל עליו דלא דמיא הא לחון מדבר אחד שלא היה כופר צחורה שצטל פה אלא שלא היה מאמין שהיא מפי הגבורה והכלל הוציאה שחזר שילמדנו יסמוך עליו.

45 - שו"ת אגרות משה חלק חו"מ ב סימן ל

תמוז תש"מ. לכבוד מר צבי הירש לפרק.

הנה בדבר שאלתו על מה ששמע שבישיבות מתירין להתלמידים לגנוב את התשובות להשאלות במבחי הסיים שעושה המדינה (רידזענס) כדי להוות ולקבל את התעודות שגמרו בטוב, הנה דבר זה אסור לא רק מדינא דמלכותא אלא מדין התורה, ואין זה רק גניבת דעת שג"כ אסור כדאמר שמואל בחולין דף צ"ד ע"א שאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עכ"ס וכ"ש הכא שהוא גניבת דעת לכולי עלמא אף לישראל, אלא דהוא גם גניבת דבר ממש דהא כשירצה לפרנסתו במשך הזמן להשכיר עצמו אצל אחד לעבוד בעסקיו ורוצים ברוב הפעמים במי שגמר היטב למודיו דחול והוא יראה לו התעודה איך שגמר בטוב ועל סמך זה קבלוהו שזהו גניבת ממון ממש, ואין לו לטעות /לטעון/ ולומר שאף אם קבלוהו לעבוד אצלו אדעתא דהכי הוא כמקפיד על דבר שאינו צריך שרשאי לשקר, חדא דאף אם הוא אמת שאין להקפיד הוא ודאי קפידא ובטלה קבלתו, וגם שאסור לשקר בכל אופן אף שאינו נוגע לשום דבר דאינו מהתלת מילי דרשאי לשנות (בב"מ דף כ"ג ע"ב) וגם אם ידע שהוא משקר לא היה סומך עליו בכלום ויגרום שיחשוד לאחר כשיחסר איזה דבר דאותו לא יחשוד מחמת שלמד בישיבה ומחזיק לת"ח ואיש נאמן ויטלק להאחר ממשרתו אף שהאמת שהאחר לא לקח, ואם היה יודע שזה שלמד בישיבה שיקר לו לא היה בטוח לסלק את האחר. ועוד דכאן שמקפידין אינשי ודאי שייך להקפיד דיש ודאי דברים דמי שהוא בקי בלמודי חול הוא יותר יודע בעניני עסקי פרנסה ממשא ומתן וממילא ודאי אסור אף למחשבתו שירוויח עי"ז בלמוד התורה, שגם בשביל למוד התורה אסור לגנוב. ואם חשקה נפשו בתורה אין לו לדאוג שמא לא ידע כל כך ולא יהיה לו סימן טוב עליהו, אבל האמת שאין בזה ענין בטול תורה דמאחר שהולך ללמוד למודי חול הוא רק עצלות בעלמא כשלומד באופן שלא לידע כי הזמן הוא עכ"פ מבטל ואדרבה מתרגל שלא לידע מה שלומד ומתרגל לעצלות.

אבל ברור שעצם הדבר ששמע מע"כ הוא שקר משונאי הישיבות ומאלו שרוצים להחריב הישיבות ולהעליל עלילות ברשע כי אדרבה ידוע שבני הישיבה הם מאלו שאף בלמודי חול עדיפי מתלמידים שלומדים בבתי ספר שלהם ואל יחוש להשמועות של שקר אף שהיה נכתב זה בעתון מפורסם לשונא תורה ויראי ה' ויכול מע"כ לומר בפה מלא שהוא שקר וכזב משונאי תורה ודת ישראל.

והנני ידידו מברכו שיתגדלו בניו לתורה וליראת שמים, משה פיינשטיין.

46 - שו"ת שבט הלוי חלק י סימן קסג

ב"ה, יום ה' דברים בין המצרים תש"ס לפ"ק.

כבוד ידידינו הרב הנכבד וכו' ר' משה רייס שליט"א מנהל חינוכי סמינר בית יעקב תל אביב. אחדשה"ט בכבוד. מכתבו קבלתי, והאותיות שאלוני, אודות הבחינות שעושים במוסדות החינוך למיניהם, והציונים כמובן קובעים בטיב התעודות, והתלמידים או תלמידות מרשים לעצמם להערים באופנים שונים להשיג ציונים טובים שאינם מגיעים להם, ושאלת כבודכם אם מרמה והערמה זאת הוא דרך נכון, היות שיש מבקרים אתכם שאתם מוחים ע"ז ולפי דעת המבקרים יש כמין רשעות אם לא מניחים התלמידות להערים כרגיל.

ואומר בקיצור כי תמה אני אם יש בכלל ספק בנדון הזה, דאיך אפשר להעלות על הדעת לעשות לכתחלה דבר כזה ובפרט במסגרת חינוך, דדבר פשוט להלכה דיש בזה גדר גניבת דעת, שאסור לגנוב אפילו דעתו של גוי כמבואר חולין צ"ד ע"א ובשו"ע חו"מ סי' רכ"ח ס"ו, ופשוט דאיכא גם לאו דלא תשקרו, ועשה דמדבר שקר תרחק, ועיין שבועות ל"א, וגם איכא בזה דרגא ורגילות לרמאות, וע"ז אמר הנביא ירמ' (ט' ד') למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו, ועיין סוכה מ"ו ע"ב ויבמות ס"ג ע"א עד היכן הדברים מגיעים בחינוך. וגם יוצאים ע"ז מכשולים בעתיד ע"י העלמת האמת בתעודות אם צריכים להתקבל לאיזה עבודה או חינוך והמקבלים חושבים אותם למומחים, ואינם גורמים היזק ניכר לנותן העבודה ועוד, ועל הכל הפסד מדות להרגיל תלמידים נגד האמת שמוזה המכשולים הגדולים בדורינו, והאמת אהובה מכל, כמובן אם יש ספק בדרגת הציון אפשר ללכת לפנים משורת הדין. והרני דו"ש בלונ"ח, מצפה לרחמי ה'.

Contemporary Halachic Problems Volume II - 47

Miss Wieder raises an additional problem not mentioned by Rabbi Klein. This student points out that teachers are employed to serve as proctors during examinations. A teacher who is not vigilant in assuring honesty on the part of the examinees—or worse, one who tacitly condones dishonest conduct—accepts payment for services which have not been rendered. This, too, is a form of theft.

To these arguments there should be added an additional consideration of paramount significance. When students or graduates of religious institutions engage in academic dishonesty of whatever form, their actions entail the gravest of all transgressions, namely, *hillul ha-Shem*, or profanation of the Divine Name. Rambam, *Hilkhot De'ot*, chapter 6, clearly indicates that

48 - רש"י יומא דף פו:

מפרסמין את הכתפין. שכן רשעים ומראין עלמן כלדיקים אם יש מכיר במעשיו מלוה לפרסמו מפני חילול השם שצני אדם למידיו ממעשיו שסבורין עליו שהוא לדיק ועוד כשצא עליו פורענות בני אדם אומרים מה הועיל לו זכותו

49 - שו"ת ציץ אליעזר חלק טו סימן יב

א' גניבת דעת הבריות ומדבר שקר תרחק בפרסום מאמרים בספרות הרפואית. ב' שקר או גניבת דעת בכתב. ג' באיסור אמירת שקר כשאנו גורם ע"כ היזק לשום אדם ויפיק מזה הנאה ותועלת עצמי. ד' באיסור גניבת דעת עכו"ם. ב"ה. י"א מרחשון תשמ"א. ירושלים פעיה"ק תובב"א. לרופא תורני יר"ש נ"י הנני לענות לו על שאלותו במכתבו האחרון אלי.

שאלתו היא. היות ולאחרונה רבו פרסומי מחקרים ותוצאותיהם בעתונים רפואיים בכל שטחי הרפואה, ובחלקו הדבר נובע מהעובדא שהחלטה להתקבלות רופא חדש לעבודה בבית חולים מבוססת במדה רבה על מספר המאמרים שפירסם, הנ"ל מביא להתחרות בין הרופאים, וכדי להגדיל את מספר הפרסומים נאלצים הרופאים לפעמים לשנות פרטים במקרים שמפרסמים, ע"י שינוי גיל, סידור סיפור מהלך המחלה, העלמת או הוספת פרטים וכו', כדי שהפירסום יהיה מעניין יותר, ויגביר את סיכוי להתקבל לעבודה, לכן נפשו בשאלתו: האם ע"י שינוי הפרטים האלה עוברים על איסור גניבת דעת הבריות (כי למיטב ידיעתו קורה כן לעתים תכופות בפירסומים שמפרסמים), והאם משתנה הפסק כתוצאה מכך שרוב האנשים שקוראים בחוברות האלה הם עכו"ם, ע"כ.

וכפי שכבר הוסיף להסביר לי בע"פ, לא יוכל לצאת ע"ז איזה תקלה בטיפול מסולף וקביעת דיאגנוזה לא

נכונה, דאחרת, כפי שהסברתי לו, פשוט הדבר כביעתא נכותחא שיש בזה איסור גמור מכמה בחינות. וזאת תשובתי בע"ה.

(א) בראשונה אודיע לכבו', שהבעיה בזה היא לא רק אם ישנו בזה איסור של גניבת דעת הבריות, אלא היא צריכה להיות גם זאת, אם עוברים על"כ גם על איסור של מדבר שקר תרחק.

כי בעצם עוברים על איסור זה של מדבר שקר תרחק גם אם משקרים בכתב, ולא רק בעל פה, יעוין ביד רמה על בבא בתרא ד' קע"ב ע"א ד"ה אמר להו רב לספריה (אות ק"ח) דכותב כן בפשיטות דלכתוב שקר ודאי אסור משום מדבר שקר תרחק ע"ש, וכך כותבים בעצם גם התוס' בב"ב ד' צ"ד ע"ב ד"ה הכי השתא עיי"ש, ורק מקום הספק שלפנינו הוא מפני שאינו גורם על"כ רע והיזק לשום אחד (עייין להלן).

(ב) וכעת אשיב לו בראשונה על שאלתו, אם ישנו בכה"ג איסור משום גונב דעת הבריות ואגיד לו, שכן ישנו, ולא משנה גם בזה שרוב הקוראים הם עכו"ם, דיעוין בחולין ד' צ"ד ע"א דאיתא בהדיא דאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עובד כוכבים, וכך פוסק הרמב"ם בפ"ב מה' דיעות ה"ו וז"ל: ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי וכו' ואפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות עכ"ל, ונפסק כן להלכה גם בטור וח"מ סי' רכ"ח סעי' ו' עיי"ש.

ולו אפילו היה מותר בעכו"ם גניבת דברים (עייין בב"ח בטוה"מ שם, וכן בפ"י סביב ליראיו על היראים סי' רנ"ה ע"ש ואכמ"ל), לא היה זה משנה דבר לכגון נידונו, דהא עכ"פ ישנו גם מיעוט קוראים ישראל, ואיסור גניבת דעת הוא אפילו לאחד מישראל.

ומכל שכן שכאמור האיסור בזה בפשטות הוא אפ"ל לעכו"ם, וכפי הסברו של הרמב"ם בזה, דצריך האדם שיהא לו שפת אמת ורוח נכון ולב טהור.

ועוד יעוין בספר שערי תשובה דרבינו יונה שער מ' סי' קפ"ד שכותב דהחטא הזה דאיסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת נכרי הוא חמור אצל חכמי ישראל יותר מגזל הנכרי יען וביען כי שפת שקר אשמה רבה ונתחייבו על גדרי האמת כי הוא מיסודי הנפש ע"ש, זאת אומרת דהקפדת התורה בזה היא לא רק בענין המתאנה אלא גם בענין המאנה, שלא ירגיל את נפשו דבר - תעתועים ולא יסטנו מיסוד טהרתו הבנוי על עמודי האמת, והר"ז בדומה למה שמצינו עוד ברמב"ם (לבד הנו' ברמב"ם) בסה"מ ל"ת שי"ז שכותב באזהרות התורה שלא לקלל אפילו חרש, שלא ישמע ולא יכאב בו, הודיעה לנו בזה, כי לא הקפידה בענין המקולל לבד אבל הקפידה גם כן בענין המקלל יעו"ש.

וכך כותב גם בספר יראים סי' רנ"ה וז"ל: חמור גונב דעת הבריות מגונב ממון ונפשות, שגונב ממון ונפשות הותר לבני כותים וכו' וגונב דעת הבריות אסור שלא מצינו/מצינו/ לו היתר עיי"ש.

ופשוט הדבר שהאיסור בזה הוא אפילו בכתב, וכנ"ל לגבי איסור שקר, דזיל בתר טעמא, וסו"ס מאנה הוא את הבריות ע"י כתב - פרסומו, ולבו לא טהור ורוחו לא נכון עיי"כ מעמל והוות, ומקעקע גדרי האמת מיסודי נפשו, ולכן בכה"ג לכ"ע כתיבה כדיבור דמי.

ולפי האמור פשוט גם זאת, דגם בהעלמת מקצת פרטים אשר הענין משתנה על"כ ג"כ ישנו בזה משום גניבת דעת הבריות [ותלמיד ותיק אינו משנה כדיבורו כלל, לא מוסיף וגם לא מגרע אא"כ כדי להביא שלום בין אדם לחבירו, עייין רמב"ם פי"ד מה' גזילה ואבידה הי"ג עיי"ש].

(ג) כעת נברר אם ישנו בכגון נידונו גם איסור של מדבר שקר תרחק היות ואינו גורם על"כ היזק לשום אדם, וגם יפיק מזה הנאה ותועלת עצמי.

הנה יעוין בספר שערי תשובה שם בשער שלישי סי' קפ"ו שפוסק וז"ל: בניס לא ישקרו בסיפור דברים אשר ישמעו והגדת מאורעות, אבל יחליפו דברים על אודות חפציהם מאין הפסד לאדם דבר, אך ימצאו כמעט הנאה בשקרום אף על פי שאינם מרויחים ממון בכך, ואמרו רבותינו (יבמות ס"ג ע"א) כי גם זה אסור והוא שנא' (ירמ' ט' - ד') למדו לשונם דבר שקר, אך אין עונשם כעונש המשקרים ללא דבר עכ"ל.

למדנו מדברי שערי תשובה אלה שפוסק שבהחלפת דברים עובר על איסור דבר שקר, ואפילו כשאינו גורם על"כ הפסד לאדם בדבר, ואפילו גם כשמפיק על"כ איזה תועלת לעצמו והגם שאז אין העונש כעונש המשקרים ללא דבר אבל איסור ישנו.

ועל המשקרים ללא דבר כותב ג"כ בספר חרדים במ"ע = במצוות עשה = התלויות בפה, דמ"ע לדבר אמת אפילו במילי דעלמא דליכא בהו דררא דממונא שנא' מדבר שקר תרחק משמע אפילו ליכא רק דיבור בעלמא עיי"ש. ועוד יעוין בספר שמירת הלשון להחפץ חיים ז"ל בקו' שפת תמים פ"ו, שכותב, דאחת ממדרגת השקר, דיש אשר ישקר בדברים אשר שמע ומחליף קצת דברים במתכוין ואין לו תועלת בשקריו ולא הפסד לזולתו, אבל כה משפטו מאהבתו שקר מדבר צדק סלה, ופעמים שהוא בודה מלבו ספור הדברים כולו למען הרבות שיחה בין

הבריות או להחשב בין החכמים ויודעי דברים הרבה, והאיש הזה אף שאין הפסד לאיש בשקריו ופחזותו, אבל גדול מאד ענשו בעז פניו ואהבת השקר ויכבד עונו כי יאהבהו לבלי תועלת וכ' עיי"ש.

והנה לפנינו ציורו זה של ח"ח ז"ל שהוא כמעט בדומה לכגון נידוננו, שמשקר כדי להרבות שיחה בין הבריות או כדי להחשב בין החכמים וכו', ולמדים מדבריו עד כמה שמגדיל ומכביד עי"כ עונו.

(ד) אלא, לכאורה מה שהח"ח ז"ל מגדיל העונש אפ"ל כשמפיק הנאה מזה להחשב עי"כ בין החכמים ויודעי דברים הרבה, יש סתירה לזה מדברי השערי תשובה הנ"ל שפוסק שכשימצאו כמעט הנאה בשקרונם אין עונשם כעונש המשקרים ללא דבר.

וצריך לומר דס"ל להחפץ חיים ז"ל דכשעושה כדי להחשב בין החכמים נחשב הדבר כמשקר ללא דבר ולא דמי לההיא דשע"ת שהמכוון שם כשמפיק עי"כ איזה תועלת של ממש, וראיה לכך, כי כד דייקין חזקין שכדברי השמירת הלשון הנז' כותב בעצם גם השע"ת בעצמו לעיל מיניה בדבריו שם בסי' קפ"א, דכותב שם בזה"ל, דהאיש הזה יקל ענשו מצד אחד על השקר, ויכבד עונו כי יאהבהו לבלי תועלת יעו"ש, ובע"כ צריך לחלק כנז'.

ולפי"ז יוצא לנו שבכגון נידוננו שחושב עי"כ להפיק תועלת של ממש שיתקבל עי"כ למשרה בבי"ח = בבית חולים, בכל כגון זה יש לומר שגם הח"ח ז"ל יודה שאין עונשם של אלה כעונש המשקרים ללא דבר.

ברם עדיין יש להעיר על הח"ח ז"ל, כי בשע"ת שם לא כתוב מהפרט הזה שכותב הח"ח שהוא זה אפילו כשבזדה מלבו ספור דברים כדי להחשב בין החכמים ויודעי דברים הרבה, ויתכן איפוא שזה כן נחשב כבר כמגיע לו מזה כמעט הנאה ואשר מאידך אין הפסד לאדם בדבר, שעל כגון דא סובר השע"ת הנ"ל בסימן קפ"ו שאין עונשם כעונש המשקרים ללא דבר.

באופן שיש מקום פקפוק לקביעת הח"ח ז"ל עונש חמור גם על כגון דא, כי הניתן לדייק מהשע"ת היא שעל כגון דא אין עונשם כעונש המשקרים ללא דבר וכנ"ל. ...

(ט) לאור האמור והמתבאר נראה להלכה בנידון שאלת כבו', כי אסור לשנות בפרטים שמפרסמים, וגם לא להעלים פרטים אם הענין משתנה על ידי כן, והגם שאין העונש בזה כעונש המשקר ללא תועלת, ומכל שכן לא כמי שמזיק עי"כ לחבירו, אבל הוא בכלל למדו לשונם דבר שקר, והאמת צריך להיות נר לרגלנו. והנני בברכה ובהוקרה אליעזר יהודא וולדינברג.